

NAGY GÁBOR
Képtelen búcsú

Szelíd rendíthetlenség, csendes elszántság, melankolikus kedélyesség, keserű mosoly, konok segítőkészség... – morzsolgatom, könnyek helyett, az áttetsző szavakat, hiába keresve bennük az arcot, a keleti-magyar vonásokat, a sötét metszésű szemekből biztatón sugárzó nyugalmat...; működik-e szavak nélkül az emlékezet? Hogy idézzek föl valakit emlékeim megfakult kópiái alapján, akire nem emlékezni szokás, mert léte, *jelenléte* magától értetődő természetesség? Aki soha senkit nem hagyott cserben, és most egyszerre... Nélküle maradtunk magunkra.

Csak a szavak, más nem maradt már... Eszembe jut a szakmányban sírverseket gyártó filológus-páros, akik nevére kancsalul rímelve azt kérdezték, vajh odafenn az urbán angyalokkal is goromba-e. Rosszul faragták a versezetet: vagy mert nem ismerték igazán, vagy mert szándékosan voltak faragatlanok; ő ugyanis soha nem volt goromba. Legelszántabb ellenségeivel vagy gyűlölőivel szemben sem. Nála a legnemesebb paraszti erő – hallatlan munkabírás, egyenes jellem, megbízhatóság – mellé szinte arisztokratikus elegancia is társult: nem csak az öltözködés, nem csak a viselkedés eleganciája: a másik megbecsülése. Emberség.

Tudni vélem, részben legalább, honnan ez az erő, a tölgyfák ősejeje. A paraszti teljes világvég emlékezete a gyökérszerte, a kommunizmus barbársága kérésztette meg, majd az irodalom iránti olthatatlan szeretet borította lombba. Éltető fénye a család, a négy gyermek...

Az már kifürkészhetetlen számomra, honnan a hallatlan türelem, a tántoríthatatlan emberség, hisz az élet mintha az ellenkezőjére akarta volna felkészíteni. Édesapját jelentéktelen '56-os szereplés miatt félholtra verik, bebörtönzik, ezért őt gimnáziumba sem akarják felvenni; egy jó szándékú tanár árulja el a családnak: nincs más út, mint az egyházi gimnázium, így lesz belőle győri bencés diák. Innen magyar-német szakra jelentkezik, a felvételin a KISZ-küldött kijelenti: ilyen családi háttérű, idegen elem nem való egyetemre, a tanszékvezető professzor, Barta János lemondással fenyegetőzve harcolja ki felvételét. Igaz, német szakra esélyt sem kap, a magyar mellé a bencéseknél a szokásosnál is jobban elhanyagolt oroszot kell felvennie... Szintén Barta

János siet segítségére, amikor a ballonkabátosok be akarják szervezni: a tanszékvezető berohan a párttitkárságra, és nagy garral méltatlankodva dekonspirálja kedvenc tanítványát. Már egyetemi oktató, amikor Király István gyözködi: nem elég a tehetség, hitet kell tenni a szocializmus alaptézise mellett, miszerint '56 ellenforradalom volt. A fiatalember rezzenéstelen arccal válaszol neki: „Ez az, professor úr, amiben soha nem fogunk egyetérteni.”

Talán innen az az olykor engesztelhetetlen gyűlölet, máskor kisebbségi érzésből fakadó lenézés, amellyel rugalmasabb gerincű pályatársai viselkedtek iránta. Hogy bár, az emberi együttélés normái szerint, értelmes kompromisszumokra kész volt, legbenső lényegét sohasem tagadta meg, keserves tapasztalatok edzette elveit soha nem adta fel. Nem hátrált meg akkor sem, amikor a fiatal írókkal, költőkkel készített szokatlanul nyílt hangú, bátor interjúi miatt a legfelső körökből érte aczélos támadás (az interjúk kötetben mintegy két évtized múltán, 1994-ben jelentek csak meg). Nem hátrált meg, amikor világirodalmi előadásait civilek látogatták (valószínűleg érettségijük sem volt), és akkor sem, amikor a Király István-i trendváltás jegyében a hangadó irodalomtudósok nekifogtak az irodalom népi, nemzeti hagyományának tekintélyét végképp lerombolni... Kandidátusit a feledés karanténjába zárt Sinka Istvánról írt, nagydoktorit az ideologikus támadások fő célpontjáról, Nagy Lászlóról. S a kezdetektől élen járt a legfőbb tabu megsértésében, a szocializmus kultúrasemmítő folyamatával szembe szegülve: a határon túli magyar irodalom meg- és elismertetésében, monográfiát írván a csehszlovákiai és (Bertha Zoltánnal közösen) a romániai irodalomról, majd egyik kedvenc írójáról, később barátjáról, Sütő Andrásról...

Lehetett ördögváltozás Csíkbán és a Kárpátok alatt, neki nem kellett megváltoznia. Nem a székelygóbé módján, furfanggal hátráltatta meg az undok ördögöt, hanem azzal a mosolygós eltökéltséggel, amelynek láttán maga az ördög is elszontyolodott saját magabiztosságát illetően.

Bosszantó is lehet kívülállónak ez a fajta sziklaszilárdság. Amiről lepattan minden szikra, amit silány ördögök csiholnak. Nekünk, tanítványainak viszont erőt adott, amikor gyerekesen főlnagyított panaszaikból – a közös megoldás-keresés után – jóságon mosolyogva leszűrte a tanulságot: az élet nem kudarcok, hanem próbatételek sorozata.

És hozzá fordulhattunk biztatásért, amikor tanulmányok sokaságában bizonyította, hogy az irodalom elé nem állíthatunk tilalomfát, így igenis része lehet a közösségi érdekű, akár politikai látásmód, mint ahogy csonkítás az is, ha az esztétikum világából kizárjuk az etikumot, a nyelvi világból a valóságot. Határozott ízlése volt, mindenki pontosan tudhatta, milyen irodalom áll a szívéhez a legközelebb, ez azonban, mivel izig-vérig tanár volt, nem jelentett kizárólagosságot: Ady, Illyés, Németh László vagy Sinka István mellett nagy érzékenységgel adott elő Füst Milán, Kassák Lajos vagy Pilinszky János művészetéről is. Nagy Gáspár- és Csoóri Sándor-monográfián dolgozott, amikor tőlem, a kezdő kritikustól magától értetődő természetességgel fogadta el a Rakovszky Zsuzsa- és Orbán Ottó-kritikát a Hitel számára.

Ő már a hetvenes években azt vallotta, amit a kilencvenes évek antropológiai, pszichológiai, szociológiai kutatásai „találtak föl” újra: az ember közösségi lény, közösség nélkül nem létezhetik. Egybecsengett ez azzal a hitvallásával, hogy nem lehet az irodalmat a mindig új és új, a paradigmaváltások szüntelen soraként értelmezni, mert a múlt mindig velünk van, ahogy a bartóki modell egyszerre foglalja magába a szürrealisták modernségét és az archaikus népi műfajok időtlenségét. Nem lehet sem a nemzetet, sem a múltat eltörölni.

Akadémikusként, tudományszervezőként a magyarságtudomány egyik vezető tudósává vált. Nem tudom, mennyire volt számára elégtétel, hogy a Magyar Tudományos Akadémia megbízottjaként olyan, nemzetegyesítő munkát végezhetett, amelyért három évtizeddel korábban el akarták lehetetleníteni. Ha őrzött is sérelmeket, nem volt elégtételre vágyó alkat.

Legnagyobb szabású irodalmi tette talán mégis az, hogy visszaadta egy rossz hírbe hozott műfaj hitelét: az ő grandiózus Nagy László-monográfiája után kezdték írni sorban a legkülönbözőbb életmű-összegzéseket. Hiánypótló könyvekkel folytatta ő is, Csoóri Sándor és Nagy Gáspár költészetéről. Talán ez is, a monográfia műfaja iránti vonzalma is integráló, befogadó, türelmes alkatából következett: egybelátni azt, ami mások szemében diribdarabra esik szét, összefogni a szertehullót.

*

Most látom csak, milyen távolságtartóan, madártávlatból beszélek róla. Pedig közben, az emlékek fakó képei közül, nem egy megelevenedett, kiszínesedett. Az utolsó találkozásunk képe, a Fiumei úti

kórházban, amint a hordágyon fekvő várja, mondjanak végső ítéletet az orvosok arról, rendbe jön-e még valaha a térd. A fanyar humor, ahogyan szabadkozik, hogy terhünkre van. Vagy az első személyes találkozás, mintegy húsz évvel korábban, amikor mesterem, Baka István velem küldte neki Szegedről Debrecenbe a *Farkasok óráját*. A szeme, ahogy felcsillan, honnan ismerem én Bakát. (Nem mondtam el neki, akkor még biztosan nem, hogy ott láttam először, Baka Pista polcán, a *Nagy László költészete* című könyvét, kölcsön is kértem, de Pista nem adta: fontos könyv számára, nem a dedikáció miatt elsősorban, és inkább elvitt a szegedi egyetemi jegyzetboltba, ahol még kapható volt az Év könyve-díjas kötet.)

Ma is hallom az egyetem folyosóján, látom zavarosan felvont vállait: nem tudok mit tenni, ez az ember, ahogy egyetemi diáktársamként is, most is csak üvöltözik, amikor nincs igaza. A tanulmányi rektorhelyettes mondta ezt beosztottjáról, a Tanulmányi Osztály dékánjáról, aki egyikünk irodalom B szakos szigorlati jegyeit, köztük az ő aláírását, látta el „Törölve” pecséttel. (Mi csak úgy hívtuk a dékán ténykedését, neve után: *bársonyos* diktatúra.) Legyintett a harciaskodó beosztottra, s keresett valami kerülő megoldást. Nem érdemes vele vitatkozni, mondta.

Számtalan szakmai, futó találkozás: konferenciákon, kuratóriumi üléseken. Előadások, beszélgetések Németh Lászlóról, Weöres Sándorról, Illyés Gyuláról, Sütő Andrásról; mestereiről, Barta Jánosról és Czine Mihályról, a Nagy László-kutatásban fontos elődjéről, Kiss Ferencről. És a kortársakról, barátairól, Csoóri Sándorról és Nagy Gáspárról. Nyugati magyar irodalomról, határon túliakról, méltatlanul elfeledettekről...

És néhány személyes találkozás, bensőségebb alkalom... De nem tudok ezekről beszélni, még nem. Botladoznak a szavak, mozaikokra töredeznek az emlékképek. Ha megpróbálnám elrendezni, összerakni őket, félek, számot kell vetnem a megváltoztathatatlannal. Mesterem volt, Baka István halála után mint kezdő költőnek és irodalomtörténésznek is, részben neki köszönhetem első kötetem megjelenését, miként azt is, hogy végigcsináltam a doktori képzést, hogy nem vesztettem el teljesen soha az irodalomba vetett hitemet... Nem hagyott elég időt a viszonzásra. Itt maradtam a mulasztások légszomjával, elszórtanodva.

Csak a név, az Irodalom kőtáblájába vésett név zakatol a fejemben: Görömbei András.